

1. Een groene economie

Groene economie

De Groei- en Crash-economie

De economie zoals we die tot nu toe kenden, is niet duurzaam. De blinde fixatie op BBP groei leidt tot een zware uitputting van het milieu, en creëert zeepbelrijkdom die onvermijdelijk weer uit elkaar spat. De huidige financieel-economische crisis is onlosmakelijk verbonden met de klimaatontsporing en de sociale crisis. Winstbejag, vrije markten en deregulatie zijn te lang de centrale drijfveren van onze economie geweest. We botsen nu tegen de grenzen aan. Periodes van BBP-groei en BBP-crash volgen elkaar op, maar de toestand van onze planeet gaat constant achteruit. Een greep uit de feiten:

- Beeld je een voetbalveld in, dat je 10 meter diep zou uitgraven. Als je die reusachtige put zou vullen met ruwe aardolie, en je dat tweehonderd keer zou herhalen, bekom je de hoeveelheid olie die de wereldeconomie dagelijks opslokt¹. België verslindt elke dag zo'n uitgegraven voetbalveld vol olie². Aan dat tempo zijn we binnenkort door de mondiale voorraad heen, waardoor we kunnen zeggen dat het tijdperk van de structureel goedkope olie definitief voorbij is. Daarmee ligt binnenkort het fundament van de groei-economie aan diggelen.
- Dit hallucinante olieconsumptie is een van de oorzaken van de steeds stijgende ecologische voetafdruk. De laatste vijf jaar nam de ecologische voetafdruk van België met 6% toe³.
- De *Earth overshoot day* is de dag waarop de wereldeconomie alle hulpbronnen heeft opgebruikt die de aarde in één jaar tijd genereert. Voorbij deze dag, putten we de hulpbronnen sneller uit dan de natuur ze kan genereren. De *Earth overshoot day* vervroegt elk jaar: in 1990 viel de dag al in begin december, in 2000 in begin november en in 2008 al op 23 september⁴. Elk jaar maken we grotere ecologische schulden dan het jaar voordien.
- Er valt nauwelijks een verbetering van de CO₂-uitstoot waar te nemen: Vlaanderen stootte 73.825 kton CO₂ uit in 2006, tegenover 73.326 kton in 1997⁵. Wat de totale broeikasgassen betreft (dus inclusief CH₄, N₂O, PFK's, HFK's en SF₆) zit Vlaanderen wel op schema. De CO₂-uitstoot echter is een goede graadmeter van de echte structurele verandering van onze economie en ons energiesysteem – een gelijkblijvende CO₂-uitstoot is een slecht teken aan de wand.
- Jaarlijks produceert elke Vlaming meer dan een halve ton huishoudelijk afval, en men slaagt er niet in deze afvalstroom te laten verminderen⁶.
- De winstmarges van de banken in België verdubbelden in de periode van 1995 tot 2005⁷, om daarna in 2008 volledig te imploderen. De financiële architectuur blijkt onbetrouwbaar en instabiel. De gevolgen voor de reële economie zijn niet te overzien.
- Marktspeculatie creëert instabiele prijzen en hongersnood: tussen december 2006 en maart 2008 steeg de prijsindex van voedselgrondstoffen van de Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN (FAO) met 71 procent en voor rijst en granen met 126 procent. In juli 2008 zakte deze indexen weer tot op het niveau van 2006.

¹ De wereldwijde olieproductie bedraagt 80 miljoen vaten per dag, of ruim 12 miljard liter. Bron: statistical Review 2008, BP

² In 2006 heeft ons land 31.552.000 ton ruwe aardolie ingevoerd. Bron: FOD Economie, Panorama van de Belgische Economie 2007.

³ Bron: WWF

⁴ Bron: Global Footprint Network

⁵ Studiedienst Vlaamse regering, Milieu & Natuur, Evolutie van de totale CO₂-uitstoot

⁶ 555 kg afval/persoon in 2007 tegenover 530 kg afval/persoon in 1998. Bron: Studiedienst Vlaamse regering, Milieu & Natuur, Huishoudelijk afval.

⁷ Febelfin, Kerncijfers en duiding, 2006

- Het minimumsalaris steeg de afgelopen 20 jaar niet, ondanks de stijging van het BBP en de stijging van de lonen. Hierdoor neemt de inkomensspanning in ons land toe⁸.

De feiten zijn bekend. Maar het beleid reageert onvoldoende. Op sommige milieuvlakken werd er wel vooruitgang geboekt, maar dit gebeurde vooral in de rijkere landen. En daar wordt de winst door meer ecologische efficiëntie dikwijls meteen terug opgegeten door stijgende consumptie. De sociale crisis verbetert er niet op met de economische recessie: de laagste inkomens worden het hardst getroffen. De financiële crisis toonde aan dat het kapitaal zichzelf niet kan reguleren. Het privatiseren van de winsten en het socialiseren van de verliezen is onaanvaardbaar. Wat Groen! betreft markeert deze financiële crisis het einde van een tijdperk waarin deregulering de norm was.

We stellen vast dat ons huidig economisch model niet opgewassen is tegen deze uitdagingen. We kunnen de problemen van vandaag niet oplossen met het denken van gisteren. Het neoliberaal economisch groeimodel dat vandaag nog altijd overheerst, houdt de mondiale ongelijkheid in stand, veroorzaakt nooit geziene milieudegradatie en leidt niet langer tot een toename van ons geluk of van onze gezondheid. Wie deze evolutie wil keren, moet van economisch paradigma veranderen. Dat is waar Groen! op inzet.

Groene economie: een stabiel alternatief

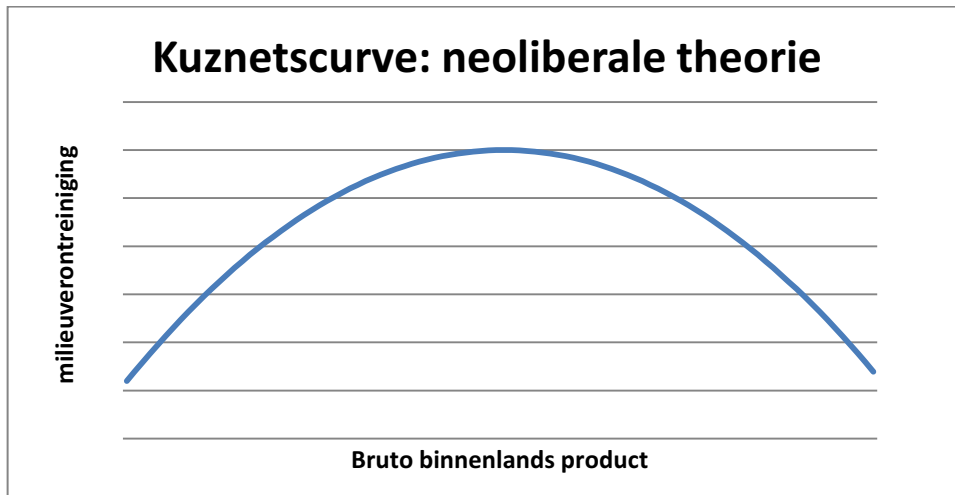
Een ecologische economie plaatst de fysieke dimensie van het economisch proces centraal. Een ecologische economie vertrekt vanuit de vaststelling dat de economie volledig afhankelijk is van het grotere ecosysteem aarde. Het huidige neoliberale model houdt enkel rekening met de financiële dimensie van het economisch proces, wat een veel te enge en dus incorrecte visie is.

In een ecologische economie wordt er rekening gehouden met de grenzen aan de draagkracht van het ecosysteem, en wordt de herverdeling op een sociaal rechtvaardige wijze georganiseerd. Er wordt genoeg geproduceerd om welvaart en welzijn voor alle wereldbewoners te creëren, maar overproductie en overconsumptie worden vermeden en tegengegaan. Deze economie van het genoeg, het tevreden zijn met een redelijke welvaart die niet onbeperkt verder moeten stijgen, is op termijn het enige alternatief voor het huidige traditionele groeidenken en het concurrentieopbod tussen landen en werelddelen.

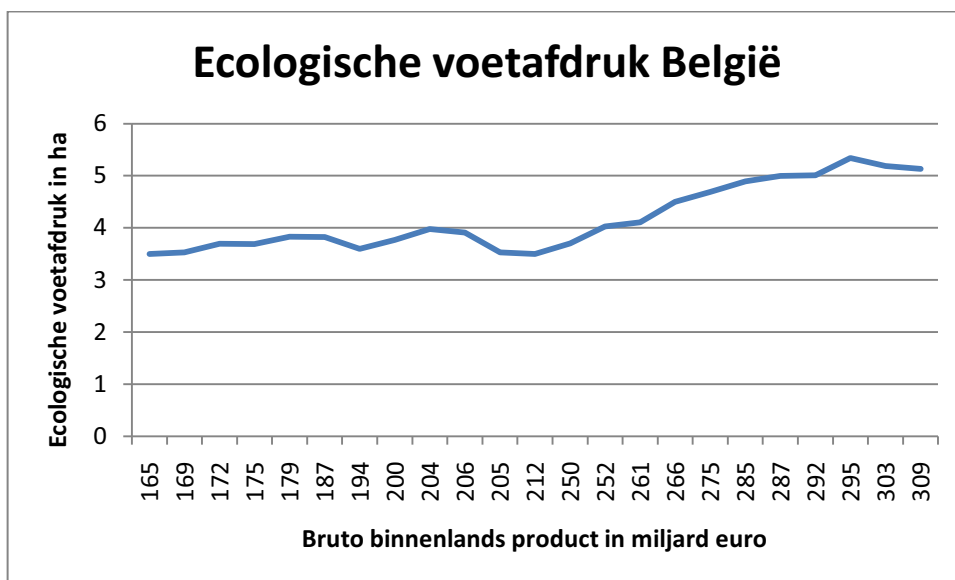
In een ecologische economie betekent vooruitgang een positieve evolutie van ecologische en sociale indicatoren: een toename van de ISEW⁹, een afname van de ecologische voetafdruk, een kleinere milieugebruiksruimte. Een ecologische economie laat het groeidogma van het neoliberale economisch denken achter zich. Dit neoliberale dogma stelt dat economische groei (lees: een stijgend BBP, een steeds groter wordende omzet) de welvaart van iedereen verhoogt. Volgens dit neoliberale dogma lossen problemen van armoede, sociale onrechtvaardigheid en milieuvervuiling zich vanzelf op, als de gehele samenleving maar rijk genoeg wordt. Ecologische economie vertrekt vanuit de wetenschappelijk vaststelling dat 50 jaar van onafgebroken economische groei de sociale onrechtvaardigheid en de milieuproblematiek niet heeft kunnen elimineren. Om het in economisch jargon te zeggen: de Kuznets-curve bestaat niet (zie grafiek onder).

⁸ Institut pour un Développement Durable, Distribution et redistribution des revenus : Indicateurs pour la Belgique – 1985-2008, Philippe DEFÉYT – février 2009

⁹ Index of Sustainable Economic Welfare, zie ook verder.

Figuur 1: Neoliberale economen geloven in de theorie van Kuznet (zie bovenste grafiek). Bij een constant stijgend BBP zou de druk op het milieu eerst toenemen, vervolgens stagneren en tenslotte dalen.

Figuur 2: De realiteit spreekt de grafiek uit figuur 1 tegen: de ecologische voetafdruk van België is tussen 1984 en nu enkel toegenomen, bij een constant stijgend BBP.

Daarom streeft een ecologische economie niet naar groei, maar naar welzijn. Een ecologische economie zet rechtstreeks in op het respecteren van de natuurlijke grenzen aan de draagkracht van mens en milieu, en op herverdeling.

Groene New Deal: de weg naar een ecologische economie

De structurele drievoudige crisis, vraagt een structureel drievoudig antwoord. Iedereen heeft door dat *business as usual* geen optie meer is. De economische relancemaatregelen moeten tegelijkertijd het milieu herstellen, en de sociale kloof dichtrijden. De maatregelen moeten radicaal zijn, en onverkort worden uitgevoerd. Er moeten banen gecreëerd worden, die blijven en die goede arbeidsvoorwaarden inhouden. Er moet een economie komen die werk maakt van een beter leefmilieu. We moeten investeren in een paradigmaverschuiving richting ecologische economie. Dit kan worden gefinancierd door een herallocatie van de miljarden die nu gepland zijn voor de onduurzame betonprojecten uit het VIA-pact (cfr. de grote en kleine missing links, het Saeftinghedok, Seine Schelde West,..), door een federale taks op de afgeschreven energie

centrales van Electrabel/SUEZ (één miljard euro, waarvan zeker de helft naar Vlaanderen dient te komen), door de veiling van CO₂-emissierechten, door het stopzetten van de aankoop van vervuilingrechten in het buitenland, etc. We kunnen de omslag niet alleen maken, en daarom staat de Groene New Deal ook voor het afsluiten van een pact met werkgevers, werknemers, federaties, milieubewegingen, consumentenverenigingen, universiteiten, banken en noem maar op. Alle belanghebbenden worden betrokken en het resultaat is een alliantie voor een groene economie.

Dit voorstel heet de GROENE NEW DEAL. De Groene New Deal is een gelijktijdige aanpak van de klimaat-, sociale en financieel-economische crisis, via massale investeringen in een ecologische economie. De Groene New Deal wil de economische recessie tegengaan door de miljarden euro's die nu verdwijnen in onduurzame en verlieslatende projecten zoals de verbreding van de Brusselse Ring en het Saeftingedok, te investeren in een ecologische heroriëntatie. Er hoeft niet noodzakelijk méér geld uitgegeven te worden, maar het geld dat we hebben moeten we slimmer investeren. Groen! wil tot 2020 jaarlijks één miljard euro investeren in de groene sectoren van de toekomst.

We kunnen dit geld verdienen door in te zetten op een efficiëntere werking van de overheid, door een rigoureuze bestrijding van de fiscale fraude, en door de terugverdieneffecten van de groene investeringen. Nu werk creëren, zorgt er immers voor dat de werkloosheidsuitkeringen dalen. Nu investeren in onderwijs, onderzoek en ontwikkeling, bouwt menselijk kapitaal op dat binnen afzienbare tijd rendeert. Nu investeren in een kennisnetwerk van bedrijven, universiteiten, onderzoeksinstituten en noem maar op, zorgt morgen voor nieuwe exportproducten die Vlaanderen verrijken. De *booming business* van de toekomst ligt in de milieutechnologie en de propere energie: Vlaanderen moet zich nu inzetten om het *first mover advantage* binnen te halen. Als Vlaanderen er bijvoorbeeld in slaagt om de eerste te zijn die de passiefhuistechnologie op punt zet, zal Vlaanderen ook de eerste zijn die er een exportproduct van kan maken. De eerste speler heeft altijd een groot concurrentieel voordeel tegenover de nakomers. Dus snel zijn is de boodschap: zo wordt de hele wereld plots onze klant.

Een regering moet in deze tijden duidelijke groene keuzes maken: op die manier kunnen we tegen 2020 minstens honderdduizend nieuwe, groene jobs creëren. De Groene New Deal schept werkgelegenheid, en helpt op lange termijn de evolutie naar een ware ecologische economie vooruit.

Economisch overheidsinitiatief

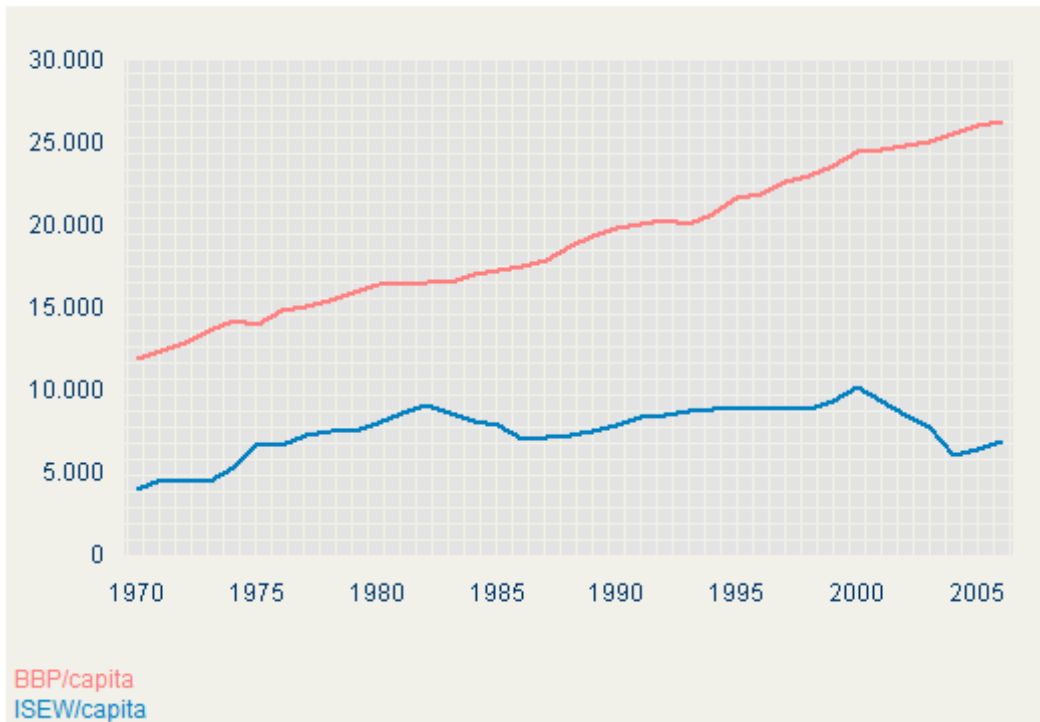
ISEW en ecologische voetafdruk : een nieuw kompas

De klassieke economische groei wordt traditioneel gemeten en weergegeven door het Bruto Binnenlands Product (BBP). Wij verwerpen deze waardemeter, omdat die erg bedrieglijk is. Het BBP schetst een vertekend beeld van de welvaart van een natie, omdat het alleen de toegevoegde waarde meet die in geld kan worden uitgedrukt. Het BBP houdt geen rekening met de aard van de economische activiteiten, zegt niets over de onbetaalde informele activiteiten, noch over de inkomensverdeling. Het BBP vertelt ook niets over de aantasting en vermindering van het ecologisch kapitaal. Met andere woorden, een stijgend BBP wil niet zeggen dat het welzijn van de samenleving is toegenomen. Groen! wil de fixatie op het BBP los laten.

- 1.1. Er zijn andere indicatoren beschikbaar, die de werkelijkheid beter weergeven. Groen! wil de waarde van de economische activiteiten meten met de Index van Duurzame Economische Welvaart (de *Index of Sustainable Economic Welfare* of ISEW). De ISEW is een alternatieve indicator om de welvaart van een economie te meten. In tegenstelling tot het gangbare BBP, maakt de ISEW het onderscheid tussen opbrengsten (totale consumptie, verminderd met alle defensieve uitgaven zoals medische uitgaven) en kosten (negatieve effecten op het leefmilieu en het natuurlijk kapitaal). In de berekening van de ISEW

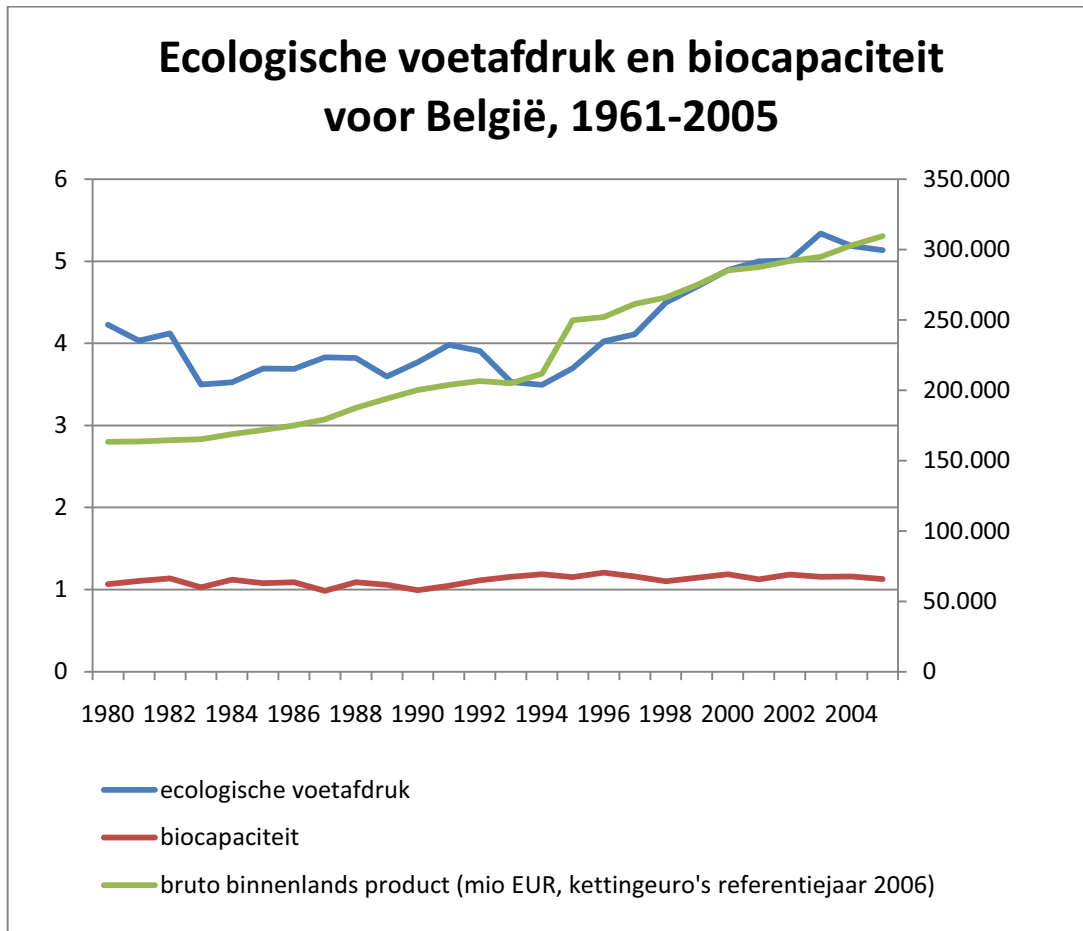

wordt er ook rekening gehouden met de inkomensongelijkheid, en wordt onbetaald werk zoals mantelzorg en vrijwilligerswerk ook meegeteld.

Figuur 3: De Index voor Duurzame Economisch Welvaart (ISEW) voor België (1970-2006, in euro) houdt rekening met informele arbeid, aantasting van het milieu, inkomensverdeling, etc. Als deze elementen in rekening gebracht worden, zien we dat de duurzame welvaart (onderste lijn) niet of nauwelijks gecorreleerd is met een stijgend BBP per capita (bovenste lijn). Data, methodologie en resultaten: Brent Bleys, MOSI-VUB

1.2. Naast de ISEW willen we ook andere bruikbare duurzaamheidsindicatoren in het economisch beleid introduceren, zoals de ecologische voetafdruk. Deze indicator is een maat voor de hoeveelheid aardoppervlakte die we nodig hebben om in onze behoeften te voorzien.

Figuur 4: De ecologische voetafdruk van de gemiddelde Belg overschrijdt de draagkracht van de planeet (zie linker-as, uitgedrukt in hectare). De stijging van het BBP (zie rechter-as, uitgedrukt in miljoenen euro's) leidt niet tot een daling van de voetafdruk. Bron: Global Footprint Network, WWF en NBB.

- 1.3. Het is de bedoeling om de ISEW en de ecologische voetafdruk op hetzelfde beslissingsniveau te heffen als nu het BBP. Dit wil zeggen dat de Vlaamse overheid zichzelf doelstellingen oplegt voor een dalende voetafdruk en een stijgend ISEW. Elk jaar dient er een officiële berekening te komen van de ISEW en de ecologische voetafdruk van Vlaanderen. Hiertoe dient de studiedienst van de Vlaamse regering extra mensen aan te werven en de nodige expertise op te bouwen. De berekening dient niet meer te gebeuren door onafhankelijk onderzoekers of NGO's, maar door de Vlaamse overheid zelf, in samenwerking met eerstgenoemden. Elk economisch overheidsinitiatief moet vervolgens geëvalueerd worden naar de impact op de ISEW en de ecologische voetafdruk.

Taken voorbehouden aan de overheid

- 1.4. De overheid schept het kader voor een ecologische en sociale marktwerking. Zelf draagt ze de volle verantwoordelijkheid voor het democratisch functioneren van de samenleving, de veiligheid binnen de samenleving, de ontwikkeling en het in stand houden van basisinfrastructuren, de universele dienstverlening en algemene toegankelijkheid van publieke en nutsvoorzieningen (openbaar vervoer, post, telefonie, financiële instellingen, water, elektriciteit en gas), de uitbouw en algemene toegankelijkheid van voorzieningen voor de gezondheidszorg, van sociale en culturele voorzieningen, van onderwijs. Sinds de jaren '70 heeft de overheid zich echter op tal van vlakken laten terugdringen in opeenvolgende golven van privatisering. Pas als het verkeerd gaat zoals bij de financiële crisis of bij fout gelopen publiek-private samenwerking wordt er opnieuw richting overheid gekeken. In veel gevallen werden de lusten geprivatiseerd of gegarandeerd terwijl de belastingbetaler via de overheid mocht

opdraaien voor de hoog oplopende kosten. De overheid moet opnieuw het voortouw nemen in de hierboven opgesomde sectoren door ofwel de taak zelf uit te voeren (eventueel via autonome overheidsbedrijven), ofwel door vrij initiatief binnen een strikt kader te subsidiëren, ofwel door uitbesteding op basis van strak omliggende beheersovereenkomsten. Er komen geen nieuwe privatiseringen en zoveel als mogelijk neemt de overheid opnieuw haar functie van hoofdrolspeler op waar die verloren is gegaan. De overheid staat in ieder geval garant voor gelijke en betaalbare toegang tot kwaliteitsvolle dienstverlening rekening houdend met de reële sociale en milieukost.

De rol van een overheidsbank

- 1.5. De spaarbanken hebben zich in de voorbije decennia steeds meer aan speculatieve activiteiten gewijd, die meer en meer van de economische realiteit losraakten en steeds riskanter werden. Nu klapt het systeem volledig in elkaar en is het hoog tijd dat de spaarbanken weer strikt gescheiden worden van de risicovolle zakenbankactiviteiten. Spaarbanken dienen zich enkel te richten op hun kerntaak: spaargeld beheren en leningen verstrekken. Er is hier ook een duidelijke rol weggelegd voor een overheidsbank. Onze economie heeft nood aan een overheidsbank, die spaargelden in alle veiligheid beheert, en die met de ingezamelde spaargelden de lokale economie aan goedkope kredieten helpt. Zo'n overheidsbank is een belangrijke speler in de financiering van KMO's, en kan via haar kredietbeleid helpen de Groene New Deal te realiseren. Op die manier krijg je een groene overheidsbank, die als smeermiddel voor de ecologische economie dient. Het bankmodel dient uiterst eenvoudig en transparant te zijn: winst is niet de missie, wel efficiëntie, veilig beheer van spaargelden, en vlotte kredietverlening aan de lokale economie.
- 1.6. Noch in deze groene overheidsbank, noch in om het even welke andere private bank, mogen de gemeenten referentieaandeelhouder zijn. Zij richten zich te veel op lokale belangen, en kunnen bovendien niet rechtstreeks geïnterpelleerd worden door het parlement. Hieruit volgt dat burgemeesters of andere lokale bestuurders niet thuis horen in raden van bestuur van financiële instellingen zoals nu in Dexia. Zij missen daartoe doorgaans de knowhow en moeten onvoldoende rekenschap afleggen. Groen! vraagt dan ook dat de Gemeentelijke Holding op termijn haar participatie in Dexia verkoopt, en dat de lokale mandatarissen uit hun bestuursfuncties ontslag nemen.

Coöperatieve economie

- 1.7. De coöperatieve economie kan een belangrijke rol spelen als voortrekker in het ecologisch ondernemen. Coöperaties zijn internationaal de basis van de sociale economie. In Europa zijn er meer dan 267.000 coöperatieve bedrijven met 163 miljoen coöperanten en 5,4 miljoen werknemers die samen werken aan economische en sociale verandering. In België is er een wettelijk statuut, maar staan we in de economie absoluut niet zo ver als in buurlanden als Frankrijk, Spanje, Groot-Brittannië en Italië.
- 1.8. Mens- en milieuvriendelijke erkende coöperaties zijn bedrijven met een maatschappelijk doel. Ze zijn lokaal verankerd, hebben een transparante en democratische structuur, stellen arbeid voor kapitaal en geven voorrang aan activiteiten, producten en productiemethoden die op korte en lange termijn het leefmilieu respecteren. Coöperaties worden opgericht om echt te ondernemen: om samen iets doen. Het zijn bedrijven waar omgeving, klanten en werknemers betrokken zijn, met een hoge tevredenheidsgraad.
- 1.9. Omdat coöperaties een lage instapdrempel hebben, bieden ze de mogelijkheid voor gewone mensen om samen te investeren in maatschappelijke doelen. Tegelijk geeft dat juist een grote stabiliteit voor de onderneming. Coöperaties zijn rendabel, maar de winst is beperkt tot een wettelijk vastgelegd, redelijk percentage. Dat geeft de ruimte om het maatschappelijke doel voorop te zetten. Jammer genoeg zijn coöperaties in België en Vlaanderen nog steeds eilandjes in onze economie. Het coöperatief ondernemen moet door de overheid gezien worden als belangrijkste maatschappelijke ondernemingsvorm.

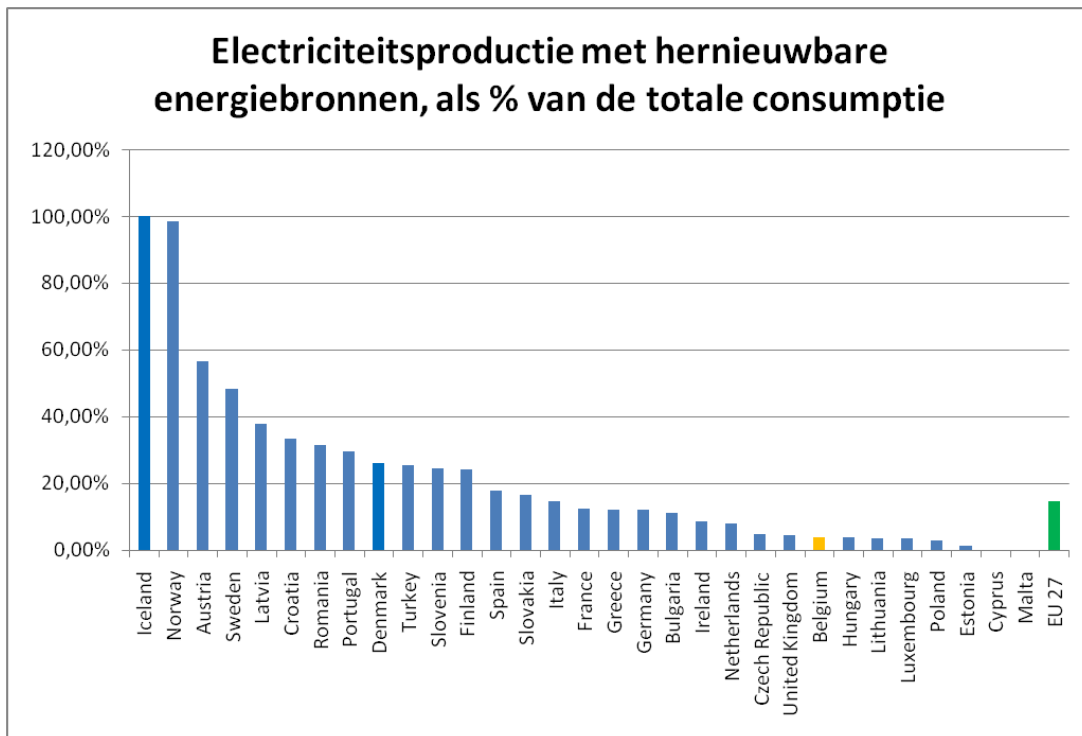
Productnormen, labels en consumenteninformatie

- 1.10. Het is aan de overheid om ervoor te zorgen dat producten duurzaam zijn, door het opleggen van normen. Bedrijven verschuilen zich vaak achter de stelling dat ze gewoon produceren wat de consument vraagt. Dit staat gelijk aan het afschuiven van verantwoordelijkheid op individuele consumenten, en dat moet de overheid tegengaan. In eerste instantie zijn er dus productnormen nodig, in tweede instantie transparante en goede informatie.
- 1.11. Wie een jeansbroek koopt, wil weten waar die gemaakt werd, onder welke arbeidsvoorwaarden, en of de katoenteelt al dan niet op biologische wijze gebeurde. Dat kan via een Wet Openbaarheid Productie en Ketens naar Nederlands model. We willen een wettelijk kader voor het werken met labels (eco-, fair trade-, ..). Ook voor financiële producten willen we volledige transparantie. We vragen dat banken, beursgenoteerde bedrijven, investeerders aangeven hoe ze rekening houden met ethische, milieu- en sociale criteria. Ook voor bedrijfsleiders die bewust kiezen voor maatschappelijk verantwoorde productie is het markeren van grondstoffen een grote hulp (bijvoorbeeld FSC- label voor duurzaam hardhout – certificaat voor eerlijke diamanten -..). Natuurlijk moet elk systeem van labels, productnormen of verplichte informatie voor consumenten best op Europees niveau geregeld worden. Het is voor bedrijven niet werkbaar om per regio te moeten voldoen aan een andere set regels en informatieverplichtingen. Vlaanderen zou het voortouw moeten nemen in deze strijd naar Europese duurzaamheidsnormen, Europese labels en Europese consumenteninformatie. Natuurlijk hoort bij de strijd voor transparante consumenteninformatie, ook de strijd tegen een overdaad aan reclame. Groen! ijvert voor het recht op reclamevrije ruimten in de samenleving. Zo moeten scholen en kinderprogramma's op televisie volledig reclamevrij blijven. En wie duurzame consumptie zegt, veronderstelt ook sterke consumentenrechten. Daarom wil Groen! deze verder versterken, van gegarandeerde bedenktijd over goed functionerende ombudsdiensten. Ook mag de wet op het eenzijdig betalingsbevel die nu voorligt in het federaal parlement, nooit goedgekeurd worden.

Groene jobs voor een groene wereld

Honderdduizend banen tegen 2020

- Hernieuwbare energie
- 1.12. Groen! wil maximaal de kaart trekken van hernieuwbare energiebronnen op basis van zon, wind, duurzame waterkracht en biomassa. Dit wil ook zeggen dat we definitief afscheid nemen van verouderde technologieën zoals kernenergie en steenkoolcentrales. In plaats van vervuilingrechten aan te kopen in het buitenland, is het veel beter voor onze economie en voor de werkgelegenheid om te investeren in het halen van de klimaatdoelstellingen in eigen land. Groen! wil dat Vlaanderen op het vlak van hernieuwbare energie een top vijf-regio wordt. We bengelen nu achteraan.

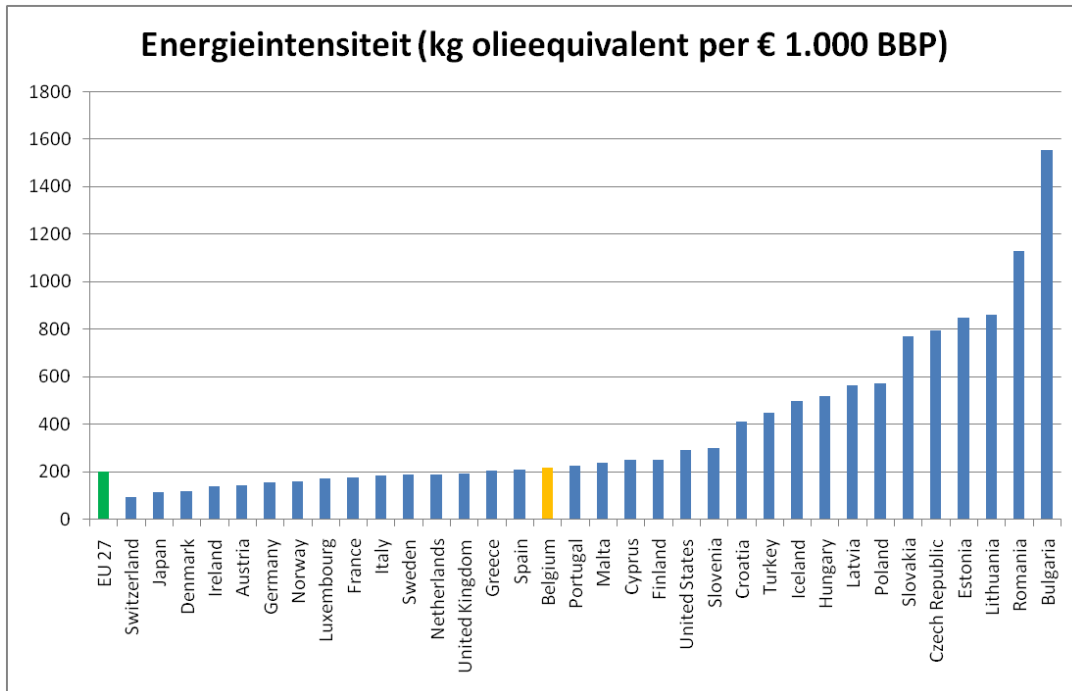

Figuur 5: België haalt slechts 3,90% van de totale elektriciteitsconsumptie uit hernieuwbare energiebronnen. Hiermee scoren we vijf keer slechter dan het Europese gemiddelde. Bron: Eurostat

1.13. Om onze achterstand in te lopen, is er nood aan een zonnedakenplan voor Vlaanderen, de installatie van minstens 3.000 MW aan windturbines op de Noordzee en 1.500 MW op land, een slim interactief energienetwerk, een grootschalig pilotproject voor verwarmingsketels die ook stroom leveren (micro-WKK voor individuele woningen en mini-WKK voor woonwijken en industrieterreinen) en slimme verlichtingssystemen. Een windfall-taks op het huidige onduurzame Electrabel, kan 500 miljoen euro opleveren voor Vlaanderen voor deze investeringen. In Duitsland is de sector van de hernieuwbare energie nu al goed voor 260.000 jobs. Agoria schat het potentieel aan tewerkstelling in hernieuwbare energie in Vlaanderen op 40.000 jobs in 2020. Met de hogere investeringen die wij voorstellen, schatten we het jobpotentieel in de hernieuwbare energiesector op 50.000 nieuwe banen.

- Groene jobs in de bouw

Ook op vlak van energiebesparing zitten we nu in de staart van het peloton.

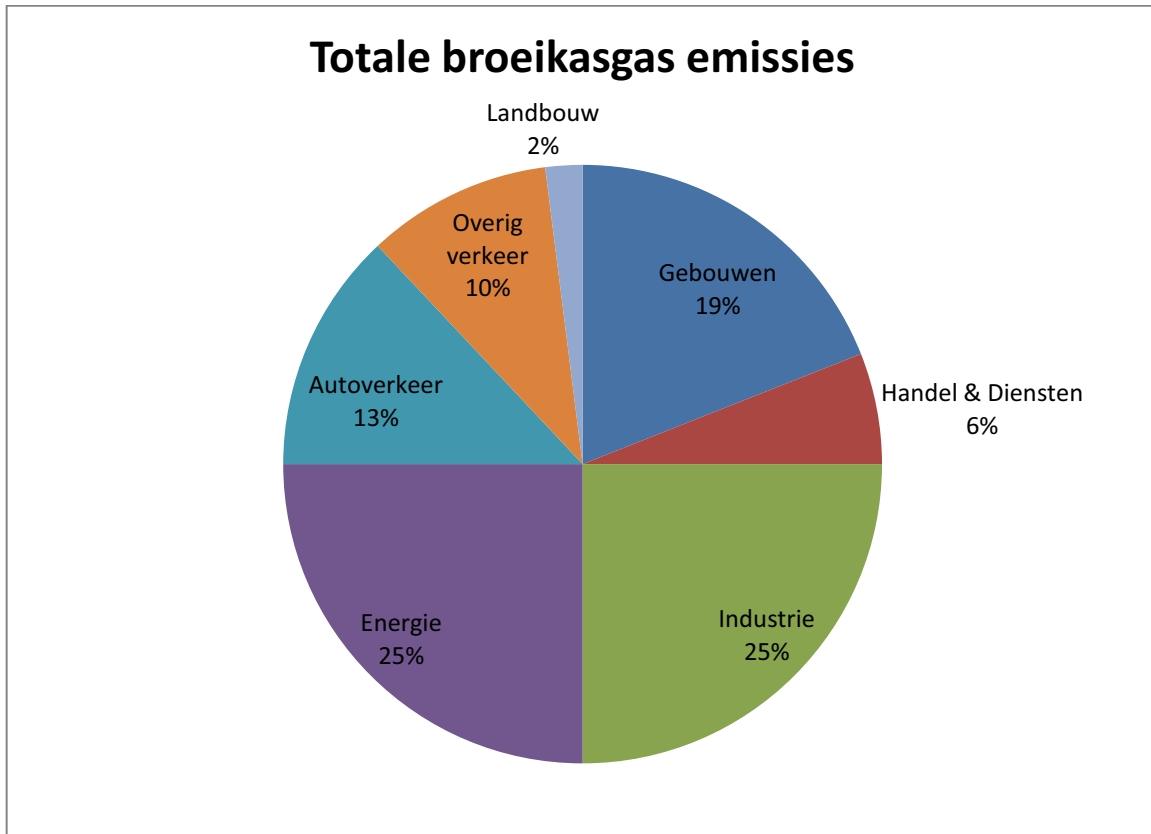
Figuur 6: België heeft een hogere energieintensiteit dan o.a. Duitsland, Frankrijk en Italië.

1.14. Groen! wil met een ambitieus renovatieplan van alle woningen in Vlaanderen tegen 2020 echt lage energiewoningen maken. Dat zijn 100.000 woningen per jaar die aangepakt moeten worden. We leggen strenge normen op voor nieuwbouw en vernieuwbouw (resp. E 60 en E 70) en we voorzien steun voor alle soorten isolatiewerken (van daken, vloeren en muren). Via een verlaging van de registratierechten kunnen nieuwe eigenaars aangezet worden om de energieprestaties van hun woning sterk te verbeteren. Groen! wil dat alle 65.000 nieuwe sociale woningen die de regering plant, lage energiewoningen worden. Nu spreekt men slechts over 19 passiefwoningen. Het zijn juist de sociale huurders die nood hebben aan lagere energierekeningen. We schatten hier, ons baserend op cijfers van de Vlaamse Confederatie Bouw, een jobwinst van 10.000 banen tegen 2020. Verder willen we een groen investeringsprogramma voor de nieuwbouw van publieke gebouwen: administratieve gebouwen, kantoren, ziekenhuizen... 25 passiefscholen is een goed begin. Maar het E-peil moet voor de 211 andere nieuwe schoolgebouwen ook drastisch omlaag. Vlaanderen moet ten slotte de ambitie hebben om echt duurzame wijken te helpen realiseren naar het model van Vauban (Freiburg) of Bedzed (Londen). Daarbij kiezen we voor sociale ecowijken en niet voor elitaire (ecoloft) projecten die enkel voor meer gegoeden toegankelijk zijn. Op termijn kunnen duurzaamheidsnormen opgelegd worden aan alle nieuwbouwwijken. Deze keuzes zorgen ervoor dat de bouwmarkt niet stilvalt, en dat 10.000 nieuwe banen ontstaan.

- Werk maken van ecologische mobiliteit

1.15. Groen! wil investeren in duurzame logistiek. We kiezen voor minder vrachtwagens en meer vervoer over het spoor, meer kust- en binnenvaart, ondergrondse transportnetwerken en pilootprojecten rond stadsdistributie. We pleiten voor versnelde investeringen in het openbaar vervoer. Uit studies van Arbeid en Milieu en van de UNEP is al gebleken dat deze oriëntatie arbeidsintensiever is dan de onduurzame tegenhangers. We vragen dat de Vlaamse regering investeert in snelwegen voor fietsers, in grote voetgangersgebieden in centra en in meer trams voor de regionale steden. Nieuwe lightrailverbindingen moeten niet alleen worden aangekondigd, maar ook echt gerealiseerd. Groen! is voorstander van de gelijktijdige ontwikkeling van een (hybride) elektrisch wagenpark en de verdere uitbouw van de capaciteit aan windenergie om deze wagens van groene stroom te voorzien. Elektrische wagens laten rijden op

fossiele of nucleaire stroom is voor ons geen optie. Elektrowagens kunnen ingezet worden om overtollige windstroom die niet op het net kan, tijdelijk op te slaan en bij tekorten terug af te geven. Tegen 2020 zouden een half miljoen plug in-hybrides kunnen rondrijden in Vlaanderen, ter vervanging van evenveel of meer oudere wagens. Als we weten dat maar liefst 13% van de totale CO₂-uitstoot in ons land van het autoverkeer komt, en ruim 23% van het transport in totaal, is het belang duidelijk om in de transportsector de emissies te reduceren¹⁰.

Figuur 7 De totale broeikasgas emissies, opgedeeld per sector. Transport staat in voor 23%, waarvan 13% afkomstig van autoverkeer alleen.

We willen voor alle wagens niet alleen ambitieuze normen voor CO₂, maar bijv. ook voor fijn stof. We voorspellen dat deze keuzes 15.000 jobs in de groene wagenindustrie tegen 2020 kunnen opleveren.

- Groene industrie

Investeren in groene technologie zal beslissend zijn voor de concurrentiekracht van de Vlaamse bedrijven. De ecotechnologieën nemen de plaats in van de ICT enkel jaren terug. Of zoals AGORIA¹¹ het stelt : *“No Future without Green Technology”*.

1.16. Groen! wil het budget voor ecologiesteun verdubbelen en vooral voorbehouden voor echte pioniers, de zgn. ‘top runners’ op vlak van ecologische innovatie. In Japan heeft deze aanpak zijn nut al bewezen. Vlaanderen heeft een grote voorsprong opgebouwd in het selectief inzamelen en recycleren van afvalstoffen. Die mogen we niet verliezen. Er werken nu al 2.500 mensen in de kringloopsector en 6.000 in de afval- en recyclage-industrie. Als men ook nog eens de stap durft te zetten naar het ecologisch ontwerpen van producten, kunnen er duizenden nieuwe jobs bijkomen.

¹⁰ Bron: Automotive facts, FEBIAC

¹¹ AGORIA is de federatie van de technologische industrie.

1.17. Voor de Groenen moet de Vlaamse overheid maximaal inzetten op de transitie naar een duurzame chemie. We steunen het project duurzame energie van Essenscia. De petrochemie moet zich transformeren in biochemie die meer draait op biologische grondstoffen. Groen! wil een duurzamer gebruik van kunststoffen door meer hergebruik en recycling, minder additieven (zoals zware metalen, broom-, fluor- en aromatische verbindingen) en onderzoek naar alternatieven voor aardolie als grondstof, zoals bioplastics. We willen milieuvriendelijke wasmiddelen, verven, kunstvezels etc actief promoten. Groen! wil een actieplan rond nanotechnologie gezien de vele kansen die deze technologie biedt op vlak van gezondheid, milieu en energie. Tegelijk willen we ook meer onderzoek naar effecten op milieu en gezondheid. Groen! gelooft in schone én slimme producten. Schoon, slim, spaarzaam en sociaal gaan samen. Maar dan willen we ook investeren in groene ICT en de export van e-waste naar het Zuiden stoppen. Samen kunnen deze keuzes 9.000 banen bij creëren.

- Landbouw en natuurontwikkeling

1.18. Landbouw en milieu hebben op termijn gelijklopende belangen. Groen! wil landbouwers steunen die kiezen voor klimaatvriendelijke bedrijven voor meer ecologische en diervriendelijke teelten. Voedselproductie dicht bij huis willen we promoten, zodat KMO's en lokale economie floreren. Landbouwers, maar ook gezinnen, verenigingen, gemeenten die mee zorg dragen voor het bewaren van open ruimte en het herstellen van natuurwaarden, willen we fors belonen, via royale beheersovereenkomsten met alle boeren, en via een nieuw stelsel van groenzorgpremies. Via een ambitieus natuurherstelplan willen we jobs creëren door natuur en bos te ontwikkelen, eerder dan door open ruimte te vernietigen. In Vlaanderen werken al 5.000 mensen in de sector van de bodemsanering en grondreiniging. Door het saneren van brownfields kunnen nieuwe sites gecreëerd worden voor bedrijven of voor woningen. Daarnaast willen we ook een programma om de bodem te beschermen tegen erosie, verminderde vruchtbaarheid en verstening. Als we echt werk maken van een integraal waterbeleid in Vlaanderen, kunnen ook hier meer mensen aan de slag. Er werken nu al zo een 11.000 mensen in de sector van drinkwatervoorziening en waterzuivering. Er moeten nog veel investeringen gebeuren, niet alleen in rioleringen, ook in het klimaatbestendig maken van Vlaanderen zodat we beschermd zijn tegen de gevolgen van de klimaatverandering (overstromingen, maar even goed verdroging, stormen,...). We voorspellen dat de investeringen in landbouw en natuur zo'n 15.000 extra banen kunnen opleveren tegen 2020. Het potentieel van bodem- en waterzuivering bedraagt 1.000 extra banen tegen 2020.

Tijd om te werken en om te leven

1.19. De economische crisis doet de werkloosheidscijfers uit de pan swingen. Wie wel nog werkt, heeft vaak te weinig tijd om job en gezin te combineren. Daarom wil Groen! herverdeling van arbeid en tijd aanmoedigen. Laat diegenen die dat verkiezen, minder werken, met loonverlies. Zo komt er arbeidstijd vrij en kunnen anderen aan de slag. In tijden van crisis kan tijdelijke arbeidsherverdeling een middel zijn om ontslagen te vermijden: vele werknemers kozen hier spontaan voor. De overheid kan proefprojecten stimuleren om de tijdelijke arbeidsherverdeling om te zetten in definitieve arbeidsherverdeling als de economie weer heropleeft.

1.20. Groen! wil iedereen het recht geven op een gezond evenwicht tussen werk, gezin en vrije tijd. We willen mensen de kans geven om hun werktijd beter te spreiden over de loopbaan. Omdat levenskwaliteit primeert. Groen! wil iedereen de kans bieden om 32 uur per week te werken. Al wie voor deze arbeidsduurvermindering kiest, moet recht krijgen op voltijdse sociale zekerheidsrechten (pensioen, werkloosheidsuitkering, ...). Als de sociale lasten het laagst zijn voor wie in een 32 urenweek werkt, kiezen

bedrijven sneller voor zulke stelsels. De sociale partners kunnen per sector akkoorden over arbeidsduurvermindering afsluiten. Als de overheid er in slaagt om een evenwichtige tijdsverdeling te organiseren, leidt dit tot belangrijke minderuitgaven. Gezinnen krijgen immers weer ademruimte om zelf zorgtaken op zich te nemen, en werkgevers zullen meer mensen aanwerven om hetzelfde werk gedaan te krijgen. De vraag naar (zwaar gesubsidieerde) zorgtaken zoals kinderopvang en ouderenzorg zal minder snel stijgen, en de uitkeringen voor werkloosheid zullen dalen. Deze materie dient op macro-economisch niveau te worden opgevolgd: hoeveel brengt de tijdsverdeling ieder jaar op aan minderuitgaven en extra inkomsten voor de overheid?

1.21. Er bestaan al heel wat middelen om een gezond evenwicht tussen werk en vrije tijd te bereiken: Groen! wil dit tijdsbeleid sterk uitbreiden, de bestaande systemen vereenvoudigen en beter op elkaar afstemmen.

(Zie hoofdstuk Werk: Op korte termijn tijdsrechten versterken. Geef meer mensen meer keuze om minder te werken.)

Het belang van vrijwilligerswerk

1.22. Vrijwilligerswerk heeft een uiterst belangrijke maatschappelijke functie. Ongeveer een miljoen Vlamingen zetten zich dagelijks, wekelijks, maandelijks of op sporadische basis in voor een onbetaalde activiteit die zij de moeite vinden. Vrijwilligerswerk manifesteert zich in alle sectoren van onze samenleving, van milieu over ontwikkelingssamenwerking tot zorg en jeugd. Het gaat verzuring tegen, het houdt mensen mentaal en fysiek gezond, het helpt bij het ontwikkelen van talenten en ook niet vergeten: het levert een zeer hoge meerwaarde voor de Vlaamse economie. Vrijwilligers nemen immers heel wat nuttige en noodzakelijke taken op zich in de samenleving. Dit is niet zichtbaar in de nationale rekeningen omdat vrijwilligerswerk per definitie onbetaald is en dus niet in loon wordt uitgedrukt (cf. onze kritiek op het BBP). De Vlaamse overheid dient op te treden als facilitator van vrijwilligerswerk: zij dient een vrijwilligersvriendelijk klimaat in te richten.

Structurele hervorming financiële sector

Het 21 punten plan

1.23. Een Groene New Deal voor Vlaanderen kan zijn volledig effect enkel dan bereiken als hij omkaderd wordt door de juiste politiek op federaal, Europees en internationaal niveau. De financiële crisis legt wereldwijd de reële economie lam, en dus ook de broodnodige investeringen in de groene economie in Vlaanderen. Het is daarom noodzakelijk de financiële sector op structurele wijze te hervormen, zodat een systeemcrash zoals we die nu meemaken nooit meer kan voorkomen. De groene economie heeft een stabiele en veilige financiële sector nodig als basis, en om dit te bereiken heeft Groen! samen met Ecolo een 21 puntenplan opgesteld. Deze voorstellen kunnen best op federaal en Europees niveau worden aangepakt. De voorstellen leiden tot een betere identificatie van het risico, een beperking van het risico, een betere bescherming tegen het risico en het aanzetten van managers en bestuurders tot meer verantwoordelijkheidszin.

Betere identificatie van het risico:

- Er dient een publieke en onafhankelijk noteringsagentschap opgericht te worden.
- De internationale boekhoudkundige normen moeten herbekeken worden in het licht van de huidige problemen.

- Alle activiteiten van een bank moeten worden opgenomen in haar balans.

Beperking van het bankrisico:

- Banken worden verplicht meer veilige activa aan te houden, bijvoorbeeld volgens de geherstructureerde balans uit tabel 2.

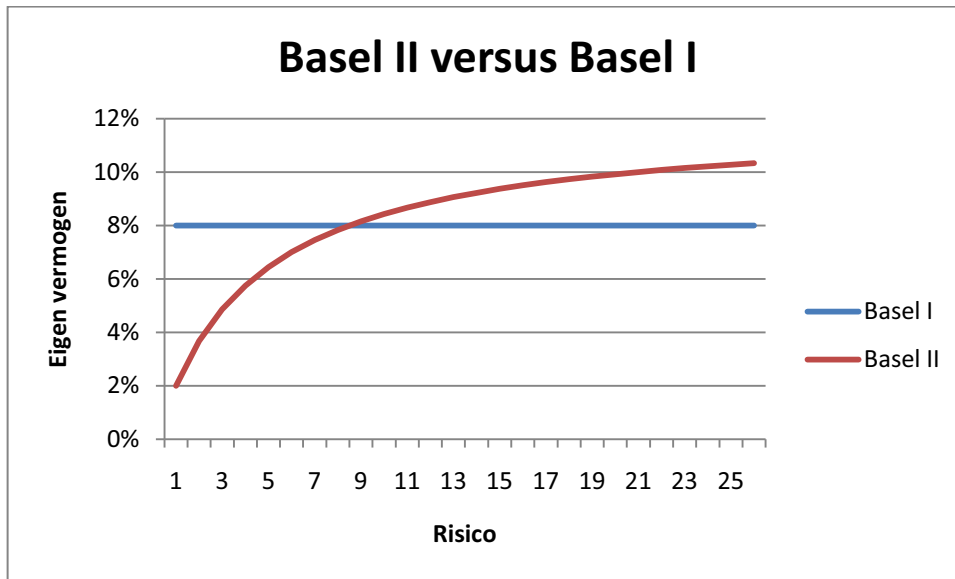
Activa		Passiva	
Vorderingen banken	30	Kapitaal	4
Leningen klanten	40	Reserves	3
Risicoloze effecten	5	Deposito's	45
Overige effecten	23	Schulden banken	40
Varia	2	Varia	8
TOTAAL	100	TOTAAL	100

Tabel 1: *Huidige balans (gemiddelde van de Belgische banken). Bron: Febelfin*

Activa		Passiva	
Vorderingen banken	25	Kapitaal	8
Leningen klanten	60	Reserves	7
Risicoloze effecten	15	Schulden banken	25
		Deposito's	60
TOTAAL	100	TOTAAL	100

Tabel 2: *Geherstructureerde balans, hypothese. Eigen berekening.*

- De BASEL II-afspraken voldoen niet, dus banken moeten worden verplicht een significant groter eigen vermogen als buffer aan te houden.

Figuur 8 De internationale Basel II-afspraken berekenen hoeveel eigen vermogen een bank dient aan te houden, in functie van het genomen risico. Deze berekening kwam er in de praktijk echter op neer dat banken onvoldoende eigen vermogen aanhielden (vaak minder dan de Basel I afspraken) en dus bijzonder gevoelig werden voor tegenslagen.

Figuur 9 Groen! stelt voor om banken wettelijk te verplichten een veel hogere buffer aan eigen vermogen te houden. Dit maakt de banken meer resistent tegen crisissen.

Beperking van het risico op de financiële markten:

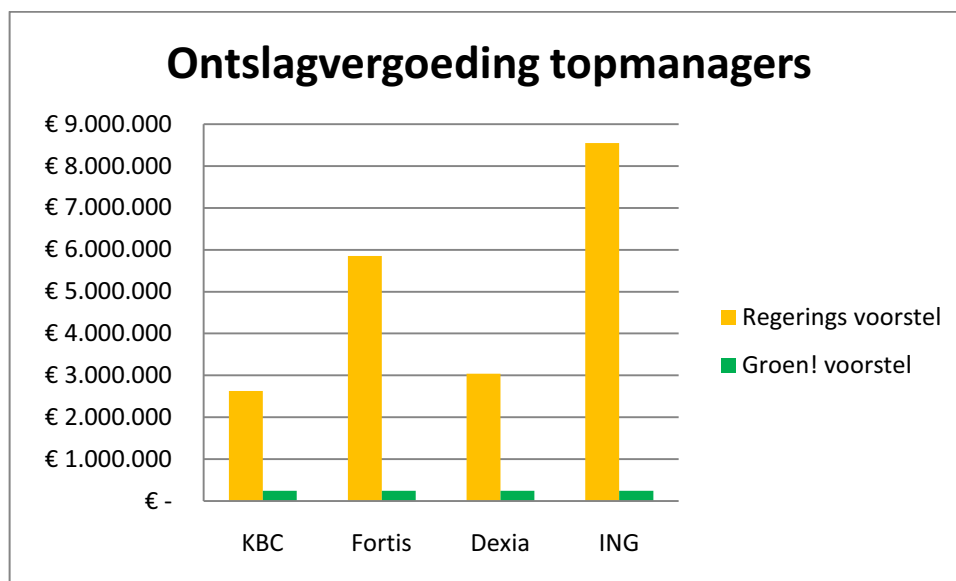
- Het hefboomeffect (door te beleggen met geleend geld) moet drastisch ingeperkt worden.
- Beurstransacties dienen hoger belaste worden, en de Tobintaks of een variant erop dient te werkelijkheid te worden.
- Duurzame beleggingen worden gestimuleerd en fiscaal bevoordeeld.
- Er dienen verdragingsmechanismen te komen op de financiële markten.
- Zuiver abstracte financiële constructies (short selling, effectiseren, ...) moeten worden onderzocht, en eventueel verboden of gereguleerd.

Betere bescherming tegen het risico:

- Een Europese regulator dient de grensoverschrijdende banken te superviseren.
- De ECB moet naast inflatiebestrijding ook instaan voor financiële stabiliteit.
- Het depositogarantiefonds moet aangespekt worden.
- Belastingparadijzen moeten bestreden worden o.m. door inkomsten afkomstig uit belastingparadijzen zwaar te belasten.
- Spaarders dienen transparante en volledige informatie te krijgen.
- De controlerol en bevoegdheden van het CBFA dienen te versterken.

Managers en bestuurders :

- De gouden parachutes moeten verdwijnen om *moral hazard* tegen te gaan. Een bovengrens van € 250.000 lijkt ons ruim voldoende als ontslagpremie.

Figuur 10 De regering deed na de bankencrisis in het najaar 2008 een voorstel om de ontslagvergoedingen te beperken tot 18 maanden loon. Dit zou betekenen dat bijv. de topmanagers van Fortis bij ontslag een vergoeding van bijna € 6.000.000 ontvangen. Groen! stelt dat een ontslagpremie van € 250.000 in alle gevallen voldoende en billijk is, en bovendien de moral hazard drastisch vermindert.

- De lonen van de topmanagers moeten omlaag naar een realistisch niveau.
- Aandelenopties en andere betalingstructuren die enkel gericht zijn op korte termijn winsten, dienen ingeperkt te worden.
- Bestuurders moeten een bewijs van competentie kunnen leveren.
- Managers dienen voor een deel aansprakelijk gesteld te worden met hun persoonlijk vermogen.

Ethisch bankieren als norm

1.24. Ethisch bankieren dient de norm te worden. Om dit te kristalliseren en te beschermen tegen de uitholling van de term door marketing, moet er een wettelijke definitie komen van de begrippen 'ethisch', 'maatschappelijk verantwoord', 'duurzaam', 'groen' etc. Deze woorden dienen net zoals het woord 'biologisch' of 'chocolade' nauwgezet omschreven en beschermd te worden. Enkel op die manier kan de consument 100% zeker zijn dat wat als ethisch verkocht wordt, ook werkelijk ethisch is.

Lokale munten maken de economie weerbaarder

Zoals Bernard De Lietaer, medeoprichter van de euro en vroeger werkzaam bij de NBB, het stelt: als we een wereldeconomie laten draaien op één enkele munt, creëren we een bijzonder instabiel systeem. Het is net hetzelfde zoals wanneer een landbouwer al zijn grond met één enkel gewas volplant. Zodra er één ziekte of infectie of slecht weer is, gaat de volledige oogst eraan. Onze huidige internationale economie is te afhankelijk van de dollar. Als die op een dag onderuit gaat (wat niet onwaarschijnlijk is, gezien de buitenlandse schuld van de VS nu al 330% van hun BBP bedraagt), stort de wereldeconomie in elkaar.

1.25. Om dit soort rampen te vermijden, is het van belang om de samenleving meerdere munten te laten gebruiken. Op internationaal niveau dient de afhankelijkheid van de dollar af te nemen. Er wordt reeds nagedacht over vervangende munten. Op lokaal niveau echter, kunnen we ook ageren. Zeer kleinschalige, complementaire lokale munteenheden gaan de internationale financiële markten niet redden van de ondergang, maar kunnen een samenleving op lokaal vlak wel weerbaarder maken. Op het niveau van een vriendenkring, een dorp, of een provincie kunnen ruilsystemen ingericht worden, los van het officiële geldsysteem. Dit is beter bekend als LETS of Local Exchange and Trading System en het bestaat vandaag in Vlaanderen al¹². LETS zijn een alternatieve ruileenheden, waarover afspraken gemaakt worden in een kleine groep. De leden van de groep kunnen de LETS dan gebruiken om goederen en diensten onderling uit te wisselen. Dit past perfect in een ecologische economie, waar de lokale productie en consumptie weer versterkt moet worden. LETS bevorderen de sociale cohesie in een gemeenschap. LETS gebruiken privé-tijd als ruilmiddel. Natuurlijk vergt zo'n systeem (naast een hoop vertrouwen) ook administratie en ondersteuning. Daar ligt een rol weggelegd voor de Vlaamse overheid. Zij dient dit principe op de agenda te plaatsen en te helpen uitbouwen.

Een groene fiscaliteit

1.26. Vlaanderen moet haar fiscale autonomie¹³ op een meer rechtvaardige manier invullen, waarbij de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen. De belastingsdruk moet verschuiven weg van arbeid, naar kapitaal en milieuvervuilend gedrag. Deze verschuiving moet gecombineerd worden met een uiterst rigoureuze aanpak van fiscale fraude. Een internationale studie¹⁴ schatte de ondergrondse economie in België op ruim 20%. Stel dat het zwarte geld dat daar circuleert in de reguliere economie terecht zou komen, dan kan de Belgische staat op korte termijn op 10 miljard extra inkomsten rekenen, en met meer moeite en tijd tot 30 miljard euro extra inkomsten. Daarmee komt de sanering van de torenhoge overheidsschuld, de financiering van een basisinkomen, het welvaartsvast maken van de uitkeringen, etc al een stuk dichterbij.

1.27. Groen! is van oordeel dat de Vlaamse jobkorting een asociale maatregel is. Die mensen met de laagste inkomens (mensen die leven van een uitkering, van een pensioen, ...) vallen uit de boot. De jobkorting zou zogezegd moeten aansporen tot werken, maar voor personen met een handicap of gepensioneerden haalt dit weinig uit. Zij zijn immers niet vatbaar voor activering. De jobkorting werkt allesbehalve herverdelend. Groen! wil de jobkorting herzien. De prioriteit moet daarbij bij de lagere inkomensgroepen liggen, dus ook gepensioneerden, langdurig zieken of wie niet werkt. Groen! pleit voor structurele

¹² Zie o.a. www.letsvlaanderen.be

¹³ Vlaanderen staat volgens de huidige verdeling van bevoegdheden in voor de volgende belastingen: de Vlaamse forfaitaire korting op de personenbelasting (jobkorting); de registratierechten; de successierechten; de schenkingsrechten; de onroerende voorheffing; de verkeersbelasting; eigen belastingen (slijterijen, automatische ontspanningstoestellen).

¹⁴ Schneider & Klingmair, Shadow economies around the world: what do we know?, Institute for the study of labor, maart 2004

maatregelen om de inkomenspositie van deze mensen te verbeteren en hun armoederisico te verminderen.

1.28. Milieuvervuilend gedrag dient belast te worden. Het kan voor Groen! niet door de beugel dat bedrijven de milieukosten van hun producten afwentelen op de maatschappij. Het zijn de gebruikers zelf die de volledige kost moeten dragen. Het principe 'de vervuiler betaalt' moet gerealiseerd worden via een groene fiscaliteit, want de marktwerking laat de vervuiler te vaak vrijuit gaan. Om dit met een voorbeeld weer te geven: laat autorijders minder belasting betalen voor het bezit van hun wagen, en méér per gereden kilometer. Ook moet de belasting per gereden kilometer natuurlijk hoger liggen als het een erg vervuilend model betreft. Zo creëer je een drijfveer voor de mensen om minder te rijden, en om met meer ecologische wagens te rijden. Een ander voorbeeld is kernenergie: de ware kost van kernenergie zit niet vervat in de marktprijs ervan. De producenten van kernenergie zijn immers verplicht om zich te verzekeren tegen nucleaire rampen, maar geen enkele verzekeringsmaatschappij wil dit risico 100% dekken. De verzekeringsmaatschappijen stellen dus een plafond aan hun tussenkomsten in geval van een nucleair ongeluk, en alles boven dat plafond moet door de staat worden betaald. In feite komt dit neer op een extra kost die niet door de gebruikers van kernenergie wordt betaald, maar door de volledige gemeenschap. Opnieuw moet dit anders: de prijs van kernenergie moet omhoog, zodat hij de volledige en ware kost bevat. Dat is de doelstelling van een groene fiscaliteit.

1.29. Groen! is principieel ook voorstander van een hogere belasting op de inkomens uit vermogen. Deze inkomens worden immers veel minder zwaar belast dan bijvoorbeeld de inkomens uit arbeid. De OESO publiceerde op 2 april 2009 een zwarte lijst van belastingsparadijzen¹⁵: België werd opgedeeld in de grijze zone. Dit wil zeggen dat ons land zich niet naar de OESO standaarden schikt.

Er is dus nood aan automatische informatie uitwisseling, een verhoging van de bestaande belastingen op kapitaal en ook aan nieuwe kapitaalsbelastingen. Een mooi voorbeeld hiervan is de belasting op de meerwaarde op aandelen. Deze belasting moet niet de transacties van de modale belegger viseren, maar wel de meerwaarde die gerealiseerd wordt bij de verkoop van een 'aanzienlijk belang' van bijvoorbeeld 10%. Ons huidig fiscaal wetboek bevat reeds een dergelijke bepaling¹⁶, het is slechts zaak die bepaling licht aan te passen. Bovendien bestaat deze belasting in de meeste van onze buurlanden (Nederland, Frankrijk, Engeland, ...) al.

Steun aan bedrijven

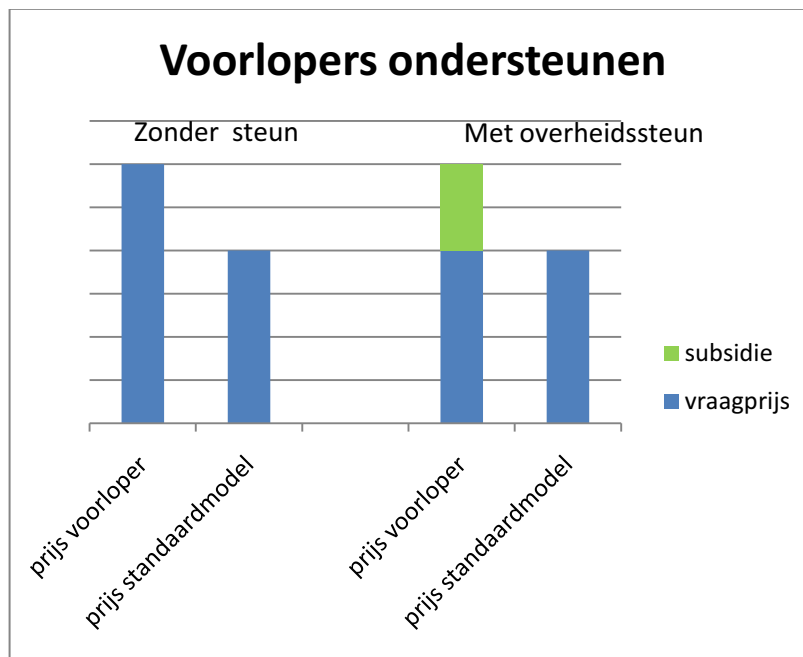
Top runner: voorlopers steunen

1.30. Een ecologische economie heeft nood aan ambitieuze doelstellingen op het vlak van ecologische productinnovatie. Met het *top runner*-programma willen we de innovatieve voorlopers ondersteunen. Elke nieuwe technologie die gecommercialiseerd wordt (bijv. een hybride wagen) zal in eerste instantie duurder zijn dan de oudere technologieën die reeds langer op de markt zijn. Dit maakt dat nieuwe technologieën het moeilijk hebben marktaandeel te veroveren, en dat de prijs dus lange tijd hoger blijft dan de oudere technologieën. Als het gaat om doorbraaktechnologieën op milieuvlak, dient de overheid tussen te komen. Er is geen betere ondersteuning voor een nieuwe technologie dan het wegwerken van het prijsnadeel. Als een hybride wagen in aankooprijks evenveel kost als een normale wagen, zal de consument sneller geneigd zijn de hybride wagen te kopen. Dit zorgt voor een grotere afzetmarkt, wat

¹⁵ België op 'grijze' belasting-lijst, De Standaard, 2 april 2009

¹⁶ Art 90, 9° WIB 1992 bepaalt dat wanneer meer dan 25% van de aandelen van een binnenlandse vennootschap verkocht worden aan een buitenlandse vennootschap, de gerealiseerde meerwaarde belast wordt tegen het tarief van 16,5%.

zorgt voor schaalvoordelen, wat dan weer zorgt voor prijsdalingen. Na verloop van tijd wordt de steun overbodig en mag die verminderen. Natuurlijk mag de steun nooit leiden tot hogere winstmarges voor de producent. De steun duurt maximaal drie jaar, daarna moet het nieuwe product op eigen benen kunnen staan. Ook dient er duidelijk gecommuniceerd te worden over de milieuvoordelen van de nieuwe technologie. Dit is het top runner-programma: de overheid gaat op zoek naar de doorbraaktechnologieën die al op de markt zijn, ondersteunt deze financieel om de aankoopprijs te laten zakken, en geeft ze het top runner label. Op die manier kan de consument de voorlopers gemakkelijk herkennen, en aan een normale prijs aanschaffen. Na drie jaar bepaalt de nieuwe technologie de wettelijke norm. Bedrijven die niet investeren in het halen van de norm, straffen zichzelf af. Bedrijven die investeren in het overschrijden van de norm, halen de top runner steun binnen en creëren een uitstekend imago via het top runner label.

Figuur 11: De overheid kan de prijs van innovatieve doorbraak producten naar beneden halen, om zo een grotere afzetmarkt voor de doorbraaktechnologieën te garanderen. Dit maakt dat innovatieve producten sneller marktrijp worden.

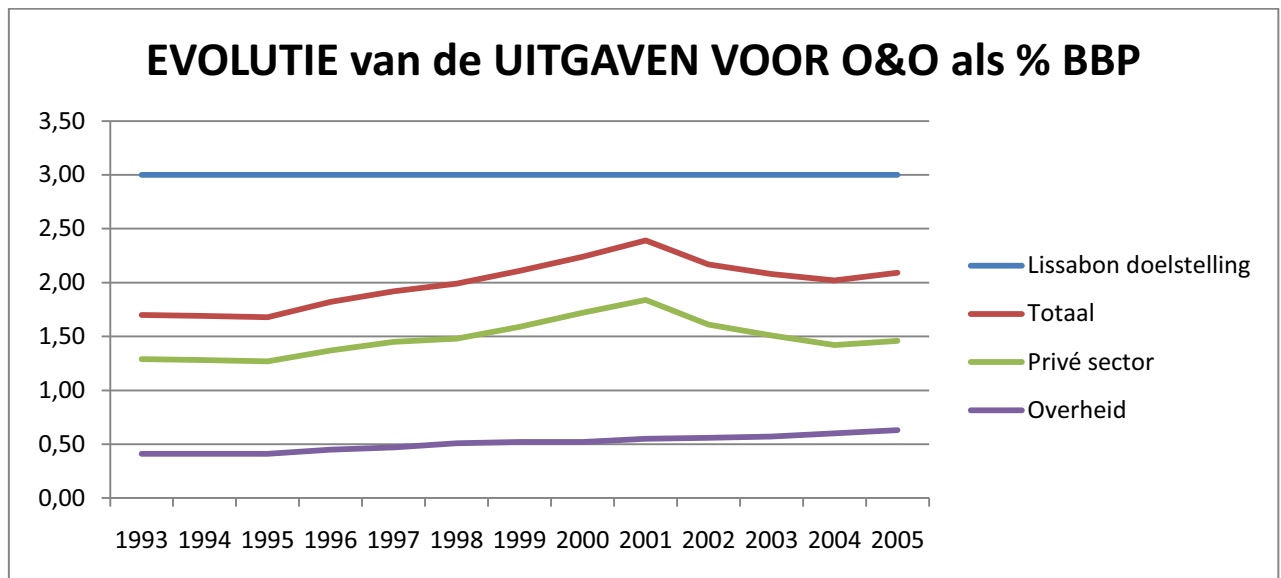
Aankoopbeleid overheid

1.31. De overheden op alle niveaus (Vlaanderen, provincies, gemeentes) hebben materiaal nodig voor hun werking. Dit omvat dienstvoertuigen, werk- en beschermkledij, kantoomateriaal, schoonmaakproducten, kantoorgebouwen, voeding, elektriciteit etc. Het aankoopbeleid van de overheid moet gericht zijn op ecologische innovatie, en moet daarbij bereid zijn om een hogere prijs te betalen als dat nodig is. De overheidsaankopen kunnen, net zoals de *top runner*-steun, helpen om het marktaandeel van ecologische voorlopers te verhogen. Bovendien kan het aankoopbeleid van de overheid zich meer richten op de KMO's. Er moeten centrale richtlijnen komen die worden opgelegd worden aan alle niveaus. De elektriciteit die overheidsgebouwen en –bedrijven verbruiken, dient groene elektriciteit te zijn. De schoonmaakproducten waarmee de overheidsgebouwen schoongemaakt worden, moeten biologisch afbreekbaar zijn. Het voedsel dat geserveerd wordt in overheidsrestaurants, moet *fairtrade* en biologisch zijn, en ga zo maar door. Bureaustoelen dienen 100% recycleerbare *cradle to cradle*-modellen te zijn. Men kan zelfs een stap verder gaan, en producten bestellen die nog niet bestaan op de markt: zo versnelt men

het innovatietraject, en ondersteunt men de innovatieve bedrijven in het marktrijp maken van hun producten. Zo wordt het aankoopbeleid van de overheid een grote hefboom van innovatie.

Onderzoek en Ontwikkeling

1.32. De lidstaten van de EU hebben zich ertoe verbonden om tegen 2010 minstens 3% van hun BBP te spenderen aan onderzoek en ontwikkeling. Dit kadert in de Lissabondoelstelling om van Europa de meest innovatieve kenniseconomie te maken. Op dit moment investeert Vlaanderen slechts 2,09% van haar BBP aan onderzoek en ontwikkeling, waarvan 1,46% afkomstig van de industrie en 0,63% van de overheid¹⁷. Groen! wil dat de 3% doelstelling gerealiseerd wordt en grotendeels naar sociaal en ecologisch vernieuwende projecten gaat, en dan vooral naar de doorbraakinnovaties. Het is ook van cruciaal belang dat minstens de helft van het overheidsbudget naar fundamenteel wetenschappelijk onderzoek gaat. Dit onderzoek is gedreven door een lange termijn logica: het is de bron van wetenschappelijke kennis die later leidt tot nuttige toepassingen.

Figuur 12 De Lissabondoelstellingen voor investeringen in O&O worden niet gehaald. Groen! wil dat de 3% target gerealiseerd wordt, en vooral gaat naar sociaal en ecologisch vernieuwende projecten. Ook dient er een jaarlijkse opvolging van de resultaten van het onderzoek te komen. Zo zetten we stappen richting groene kenniseconomie.

1.33. De uitgaven moeten een aantoonbare weerslag hebben op de milieuvriendelijkheid van onze economie en ook dat moet jaarlijks opgevolgd worden. Op die manier willen we vooral inzetten op een groene kenniseconomie. Daar ligt ons potentieel. Vlaanderen dient een ware *brainport* te worden: een knooppunt van kennis en onderzoek, een broeiest van ideeën. Dat vraagt ook een cultureel klimaat dat wetenschappers en intellectuelen waardeert en ruimte geeft voor creativiteit. Aangezien onderzoekers niet noodzakelijk zakenmensen zijn, wil Groen! ook investeren in de ontbrekende schakel tussen onderzoek en exploitatie van de onderzoeksresultaten.

Industriële ecologie

¹⁷ Meest recente cijfers (2005) afkomstig van de studiedienst van de Vlaamse regering, Wetenschap & Innovatie, EVOLUTIE van de UITGAVEN VOOR O&O als % BBP naar sector van uitvoering

1.34. We willen dat de overheid bij de aanleg van bedrijfsterreinen, havens en luchthavens het model van de industriële ecologie stimuleert. De industrie kan gezien worden als een ecosysteem met eigen kringlopen. In een dergelijk systeem wordt gekozen voor samenwerking (industriële symbiose) om kostenefficiënt te werken. Afvalstoffen van het ene bedrijf worden grondstoffen voor het andere bedrijf, energie- of warmteoverschotten in het ene bedrijf worden positief ingezet in het buurbedrijf. Energieopwekking kan in WKK-centrales voor alle bedrijven op één terrein. Waar dergelijke initiatieven niet spontaan ontstaan, is er een rol weggelegd voor de Vlaamse overheid. Via onderzoek, maar ook via gerichte stimuli en een slimme planning van bedrijventerreinen kan zij bedrijven overtuigen om hun materiaal en energiestromen beter op elkaar af te stemmen. Ook het saneren van zwaar vervuilde industriegronden (*brownfields*) hoort hierbij – op die manier dienen geen nieuwe bedrijfsterreinen te worden aangelegd.

Bestaande steunmiddelen

1.35. De Vlaamse overheid heeft via de participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV) heel wat middelen in handen voor het ondersteunen van ondernemerschap. Dit gaat van het verstrekken van risicokapitaal over waarborgen tot fiscale voordelen voor vriendenleningen. Natuurlijk onderwerpt de PMV de bedrijven aan een streng onderzoek vooraleer ze hulp te verschaffen. Groen! is voorstander van het toevoegen van ecologische en sociale criteria aan deze steun. Op die manier krijgen vooral de groene ondernemers een duw in de rug.

1.36. Wat de bestaande ecologiepremie betreft: alle bedrijven die willen investeren in energie-efficiëntie of in betere milieuprestaties, moeten ondersteund worden. We willen de wedstrijdformule (call-systeem) die nu in voege is, vervangen door een rollend investeringsfonds. Het budget voor ecologiesteun dient te worden verdubbeld naar 240 miljoen euro. Een deel van de middelen die nu gaan naar infrastructuurwerken, kan voor deze verdubbeling gebruikt worden. Zuinig ruimtegebruik wordt een integrale voorwaarde voor ecologiesteun.

1.37. Algemeen gezien dient er meer integratie van beleid te komen, vooral tussen economie, energie en leefmilieu. Instrumenten zoals de ecologiesteun, Presti 5 (afvalpreventie) en het Milieu Innovatief Platform werken nu te veel op een eiland.

Tijdelijke nationalisatie van banken

1.38. Naast de ideologische visie op de rol van een overheidsbank, is Groen! ook voorstander van een tijdelijke nationalisatie van bestaande banken in problemen. De financiële crisis noopte de overheid om op drastische wijze tussen te komen bij Dexia, Fortis en KBC. Deze grootbanken zijn essentiële pijlers van onze economie, en faillissementen moeten ten alle tijde vermeden worden. Deze tussenkomsten van de overheid mogen echter geen moreel dilemma creëren: als banken de garantie krijgen dat ze niet kunnen failliet gaan, lokt dit het nemen van meer risico uit. Bovendien moeten reddingsplannen van de overheid altijd strikte voorwaarden verbinden aan de hulp – blanco cheques zijn geen optie. Daarom vindt Groen! de tussenkomsten van de overheden niet gepast: ruim 20 miljard aan kapitaalinjecties en achtergestelde leningen, meer dan 300 miljard aan staatswaarborgen, zonder harde garanties dat het vanaf nu anders zal gaan. De overheid neemt een ongezien financieel risico, zonder dat daar veel tegenover staat. De winsten werden in de vette jaren volledig geprivatiseerd, en nu het systeem in elkaar klappt is het de gemeenschap die de verliezen moet dragen. Dat is voor Groen! onaanvaardbaar en daarom pleiten we voor het ondersteunen van banken in moeilijkheden via een tijdelijke nationalisatie. Andere landen volgen deze piste ook, waaronder de VS en het VK. België en Vlaanderen zouden net hetzelfde moeten doen: door

nationalisatie kan de overheid zelf de nodige herstructureringen uitvoeren, kan ze het kredietbeleid bepalen en de lokale economie van een vlotte financiering voorzien, kan ze de werkgelegenheid veilig stellen, en kan de genationaliseerde bank na verloop van tijd weer verkocht worden met een belangrijke meerwaarde zodat ook de belastingbetaler er beter van wordt. In het geval van een tijdelijke nationalisatie, is het echter niet de bedoeling om van de genationaliseerde bank een groene overheidsbank te maken (zoals elders beschreven). Hoofdzak is het voorkomen van het faillissement en het overbruggen van de moeilijke periode, met een zo laag mogelijk risico voor de belastingbetaler.

Een KMO-vriendelijk beleid

1.39. De kleine en middelgrote ondernemingen in Vlaanderen, zijn met een miljoen werknemers goed voor ruim 40% van de tewerkstelling in de private sector. In totaal zijn er 480.740 KMO's in Vlaanderen (minder dan 50 werknemers) tegenover slechts 2.886 grote ondernemingen (meer dan 50 werknemers). Dus ongeveer 99% van de bedrijven in Vlaanderen zijn KMO's. Deze bedrijven reflecteren de ondernemersgeest van de Vlaming, zijn een belangrijke motor van de economie en leveren veel werkgelegenheid. Een hele regio die afhankelijk is van één bedrijf, is economisch en sociaal erg kwetsbaar. Grotere diversiteit creëert een veel sterkere economie. In een ecologische economie moet er dus een KMO-vriendelijk beleid gevoerd worden. Daarom stelt Groen! het volgende voor:

- Administratieve vereenvoudiging waar mogelijk: het uniek loket voor milieu- en stedenbouwkundige vergunningen dient gerealiseerd te worden, zoveel mogelijk digitalisering van diensten (bijv. milieuvergunningen), centrale gegevensdatabanken, een sneller afhandeling van de vergunningsaanvragen ...
- De wet op de handelsvestigingen (ook bekend als de IKEA-wet) heeft de deur opengezet voor grote ketens en shoppingcentra (meestal buiten de kernen van steden en gemeenten), ten koste van lokaal verankerde zelfstandige ondernemers en KMO's. Groen! kiest resoluut voor levende woon- en winkelkernen in onze steden en gemeenten en wil om die reden ook de wet op de handelsvestigingen grondig evalueren en aanpassen.
- Er dient in elke provincie een sterk coördinatiepunt te komen voor minder hinder bij wegenwerken.
- Er wordt 1 Vlaams KMO-Financieringsagentschap opgericht dat alle financieringsmaatregelen voor KMO's bundelt. Een sterke betrokkenheid met de KMO's en hun organisatie wordt gerealiseerd, en milieucriteria worden geïntegreerd in de dossierbeoordeling.
- De Winwinlening (wanneer een vriend, kennis of familielid geld uitleent aan een bevriende onderneming en hiervoor in ruil een belastingvoordeel ontvangt) moet worden uitgebreid en versoepeld : niet alleen starters maar alle Vlaamse KMO's moeten in aanmerking komen, en de beperking van 50.000 euro maximum per kredietnemer moet worden opgetrokken.
- De Vlaamse overheid bijzondere aandacht besteedt aan de promotie en herwaardering van het technisch en beroepsonderwijs.
- Meer koopzondagen en een soepeler erkenning van toeristische centra, versterken de 24/24 economie van steeds meer consumenten. Bovendien wordt dit voor kleine handelaars maar ook voor veel werknemers in grotere handelszaken onhoudbaar. Groen! vraagt respect voor sluitingsuren en rustdagen. Anderzijds kan via een goed reglementering van nachtwinkels wel een voldoende service aangeboden worden na de officiële uren.
- Een systeem van vouchers voor technologische ondersteuning van KMO's die willen vergroenen : de bestaande BEA's (budgetten economisch advies) gingen in die richting, maar die verdwijnen nu wellicht in de ecologiesteun. Met een systeem van groene vouchers kunnen KMO's die willen innoveren, beroep doen op externe experts die marketing, management, financieel en technisch advies geven.

- Faillissementen zijn onvermijdelijk. Het is contraproductief om de gefailleerde ondernemers enkel met de vinger te wijzen: een betere ondersteuning na faillissement en ook een begeleiding van de ontslagen werknemers is cruciaal.

Buitenlandse handel: globalisering op mensenmaat

1.40. De ecologische en sociale kost van de neoliberale globalisering is onaanvaardbaar hoog. Door ons consumptiepatroon, onze productiemethodes en de ongelijke verdeling van welvaart en welzijn in de wereld, zadelen we onze kinderen en kleinkinderen op met een immense ecologische schuld. De huidige globalisering kost jobs hier en creëert uitbuiting en milieuvervuiling in het zuiden. Praktijken zoals het illegale e-waste-transport naar Ghana vanuit de haven van Antwerpen¹⁸, zijn een toonvoorbeeld van hoe het niet moet. Vlaanderen moet op alle fronten strijden tegen deze mensonterende werkomstandigheden en milieubelastende praktijken. De belangrijkste handelspartners van België zijn weliswaar Frankrijk, Duitsland en Nederland, maar toch heeft een vierde van de buitenlandse handel van België betrekking op landen buiten de EU15. In 2006 heeft België zo voor 60,5 en 62,3 miljard euro respectievelijk uit- en ingevoerd naar de BRIC-landen (Brazilië, Rusland, India en China), de Verenigde Staten en de groep van de 12 nieuwe EU-lidstaten. In onze eigen handelsbetrekkingen moeten we het goede voorbeeld geven, en de wereldwijde internationale handel moet minstens voldoen aan volgende voorwaarden:

- Er dienen wereldwijde bindende afspraken over minimumlonen, kinderarbeid en arbeidsduur te komen.
- Groen! wil eerlijke kansen voor iedereen in de wereldhandel. Daarom hebben de landen van het Zuiden recht op eerlijke prijzen voor hun grondstoffen, betaalbare geneesmiddelen voor hun bevolking en toegang tot de westerse markten voor hun producten. Groen! wil importheffingen op producten uit ontwikkelingslanden afschaffen en de eigen exportsubsidies afbouwen. We erkennen het recht van arme landen om hun grenzen slechts geleidelijk open te stellen en bij wijze van overgang maatregelen te nemen ter bescherming van de eigen producten en sectoren.
- Groen! wil een organisatie die de markttoegang voor kleine en middelgrote producenten uit het Zuiden kan bevorderen. Zo'n organisatie werkt aan kwaliteitsverbetering en informeert over mogelijke markten, regelgeving, beurzen en potentiële kopers.
- De sociale basisnormen van de Internationale Arbeidsorganisatie moeten dezelfde rechtskracht krijgen als de regels van de Wereldhandelsorganisatie. Handel of investeringen die deze basisnormen overtreden, krijgen een extra heffing aan de buitengrenzen van de EU. Als een ontwikkelingsland een dergelijke heffing krijgt opgelegd, gaat het geld van die heffing naar de verbetering van de arbeidssituatie in dat land.
- Internationale handelsregels worden getoetst aan de principes van duurzame ontwikkeling. Een sterke mondiale milieuorganisatie moet hier garant voor staan.

(Meer voorstellen voor een andere globalisering zijn te vinden in ons Europees programma.)

Arbeidsbemiddeling

1.41. Het is onaanvaardbaar dat nog zoveel mensen door de mazen van het sociale net vallen en niet delen in de welvaart. We verzetten ons tegen de stigmatisering van armen of werklozen. We geloven in een positief activeringsbeleid dat mensen kansen biedt om zich maatschappelijk te engageren en bij te dragen aan duurzame projecten. We geloven niet in een negatief activeringsbeleid dat mensen van de regen in de drop helpt, met als ultieme consequentie dat ze ook het recht op een minimuminkomen kunnen

¹⁸ De achterkant van ons elektronisch comfort. E-waste overspoelt Ghana. De Standaard, 7 februari 2009

verliezen. Mensen voor hun verantwoordelijkheid plaatsen is nodig om misbruiken tegen te gaan, maar enkel binnen een kader waarin aan allen echte kansen geboden worden en waarin niemand wordt opgegeven.

- Groen! wil de werklozen meer werkkansen bieden door een betere opleiding en begeleiding te organiseren, door de lasten op arbeid te verlagen zodat arbeid goedkoper wordt, en door de bestaande arbeid beter te verdelen.
- Groen! wil niet stilzwijgend beknibben op uitkeringen. Daarom moeten alle vervangings- en minimumuitkeringen welvaartsvast zijn: zowel aan de index als aan de evolutie van de welvaart gekoppeld. Anders verliezen uitkeringstrekkers koopkracht.
- Laaggeschoolden en alloctonen hebben het moeilijker op de arbeidsmarkt. Groen! wil discriminatie bestrijden. De overheid moet het voorbeeld geven door in de administraties tot een afspiegeling te komen van de bevolking.
- Groen! wil ook werkgevers aanmoedigen die aandacht hebben voor de diversiteit van hun werknemers. Zo krijgen ook oudere, vrouwelijke en/of allochtone werkzoekenden, laaggeschoolden en mensen met een handicap gelijke jobkansen.
- In plaats van te wachten tot mensen maanden werkloos zijn, wil Groen! de bemiddeling al opstarten op het moment dat werkloosheid dreigt. Dit vraagt een bijsturing van de VDAB om arbeidsbemiddeling proactiever te maken.
- Assessments en begeleiding mogen geen voorrecht zijn voor kaderfuncties of een troostprijs bij afvloeiingen. Groen! wil de kans op loopbaanbegeleiding voor iedereen die daar in een snel wisselende arbeidsmarkt behoefte aan heeft.
- Levenslang leren schept vandaag vooral kansen voor wie al lang heeft kunnen studeren. Daarom wil Groen! een leerkrediet voor iedereen op 18 jaar. Wie doorstudeert na 18 kan er onmiddellijk gebruik van maken. Voor al wie vroeg gaat werken, is het een levenslange mogelijkheid om later bij te studeren. Zo krijgen mensen met een kortere scholing eindelijk ook maximale kansen om (andere) diploma's te halen.
- Vandaag wordt er steeds meer gesproken over een nog strengere aanpak van werkzoekenden. Terwijl werkzoekenden nu al zwaar onder druk worden gezet om de eerste de beste job aan te nemen. Een waardige job vinden moet het doel zijn van de begeleiding en opleiding van werkzoekenden. De VDAB biedt werkzoekenden vaak korte opleidingen aan die hen snel voorbereiden op één specifieke job. Wie reeds zwak staat op de arbeidsmarkt, wordt daardoor niet altijd versterkt in zijn capaciteiten, met weinig perspectief op sociale promotie tot gevolg. Groen! pleit daarom voor meer opleidingen voor werkzoekenden om hun brede inzetbaarheid op de arbeidsmarkt te versterken.
- Ook wanneer werknemers ontslagen worden, hebben zij recht op een kwaliteitsvolle begeleiding. Deze begeleiding is nu te ongelijk ingericht. Ze moet sterker gericht worden op het weerbaar maken van de werknemer, en vooral kansen bieden aan de kwetsbare groepen.

Speciale werkgelegenheidsprogramma's

Investeren in zorg en sociale economie

1.42. We willen ook investeren in een uitbreiding van de sociale economie. De sociale economie wordt door het Vlaams Overleg Sociale Economie (VOSEC) gedefinieerd als "een verscheidenheid aan bedrijven en initiatieven die in hun doelstellingen de realisatie van bepaalde maatschappelijke meerwaarden voorop stellen en hierbij de volgende basisprincipes respecteren: voorrang van arbeid op kapitaal, democratische besluitvorming, maatschappelijke inbedding, transparantie, kwaliteit en duurzaamheid." Deze sector telt een grote verscheidenheid aan initiatieven, zoals kringloopwinkels, beschutte werkplaatsen,

activiteitencoöperaties, buurt- en nabijheidsdiensten, sociale werkplaatsen etcetera. De sociale economie stelt reeds 20.000 mensen te werk, dit zijn twintigduizend mensen die nog moeilijk aan de slag kunnen in het reguliere circuit. Van die twintigduizend mensen zijn er 16.200 personen met een handicap. De sociale economie creëert voor hen een zinvolle tewerkstelling en heeft daarom een zeer belangrijke maatschappelijke functie. Vaak gaat het om producten en diensten die vanuit het reguliere commerciële circuit niet op betaalbare wijze kunnen worden aangeboden, zoals bijvoorbeeld een pesticidenvrij groenonderhoud. Ondernemingen in de sociale economie stellen niet de winst maar wel de menselijke meerwaarde voorop. Daardoor vervullen zij ook een voorbeeldrol voor de rest van de economie. De sociale economie moet ook in de toekomst verder kunnen groeien en hiertoe alle kansen te krijgen (onder meer via het aankoopbeleid van de overheid). De jobs uit de sociale economie mogen ook niet evolueren naar tweederangsjobs – duurzaamheid en goede arbeidsvoorwaarden moeten centraal staan.

- De opgebouwde expertise in de sociale sector moet ten volle worden benut: hiervoor wordt de sector best betrokken bij de opmaak van het tewerkstellingsbeleid voor personen met een handicap. Op het Vlaamse terrein hebben de vertegenwoordigende organisaties uit de sociale economie die optreden als koepels en overlegstructuren van de deelsectoren zich gefedereerd in een Vlaams overleg. Het betrekken van dit Vlaams overleg bij de beleidsvoering is essentieel.
- Er dient een maximale afstemming van de reglementering en organisatie te komen tussen de verschillende sectoren in de sociale economie. Op die manier komt er een grotere interne mobiliteit van de sociale werknemers in de verschillende sectoren, en wordt het geheel transparanter.
- Ook de verschillende beleidsdomeinen die bevoegd zijn voor sociale economie (sociale zaken, tewerkstelling, economie, milieu, onderwijs, emancipatie) moeten nauw met elkaar samenwerken en een consistent beleid uitstippelen. Eventueel kan sociale economie ook een aparte beleidsbevoegdheid worden, met één aanspreekpunt voor de ganse sector.
- De bestaande financieringsmechanismen voor de sociale economie dienen gebruiksvriendelijker en efficiënter te worden georganiseerd.
- Er dient meer aandacht te komen voor die mensen die zelfs na intensieve begeleiding niet in de beschutte of sociale werkplaatsen of arbeidszorg terecht kunnen.
- Er dient zo snel mogelijk een Vlaams vervolg te komen op het Kringloopfonds dat binnenkort wordt afgeschaft.
- Groen! wil meer kwalitatieve jobs in de diensteneconomie. Hiermee kunnen we zowel de levenskwaliteit van vele mensen verhogen als kwalitatieve jobs voor laaggeschoolden stimuleren. Goede statuten zijn wel een cruciale voorwaarde.
- In (stads)wijken met meer dan 10% werkloosheid wil Groen! werkateliers in de wijk. In zo'n werkatelier kunnen werkloze en werkende buurtbewoners samen een beroep doen op computeren technische infrastructuur (voor hout- of metaalbewerking, elektronica, ...), gericht op activiteiten in de buurt. Begeleiders ondersteunen deze vrijwillige activiteiten, leren op de werkvloer en begeleiden naar opleidingscentra.

Arbeidszorg

1.43. Arbeidszorg biedt in Vlaanderen aan ongeveer 4.000 personen een zinvolle dagbesteding. Het gaat hier om personen die omwille van allerlei redenen (nog) geen betaalde tewerkstelling (meer) aan kunnen. Zij hebben een vraag naar arbeid, maar ook nood aan zorg. Groen! pleit voor een basisfinanciering voor alle arbeidszorginitiatieven, aangevuld met een rugzakfinanciering per arbeidszorgmedewerker, en rechtszekerheid en een statuut voor alle arbeidszorgmedewerkers.

(Voor meer informatie over Zorg, zie ook het hoofdstuk Werk)